

**15 TEMMUZ SONRASI
UZLAŞMA VE BİRLİKTE
YAŞAMA OLASILIĞI:
BARIŞ İNŞASI-İNSANI
GELİŞME İLİŞKİSİ**

AYSEN ATASEVEN
E. FUAT KEYMAN

**15 TEMMUZ SONRASI UZLAşMA VE BİRLİKTE YAşAMA OLASILIĞI:
BARIş İNşASI-İNSANİ GELİşME İLİşKİSİ**

AYSEN ATASEVEN
E. FUAT KEYMAN

Nisan 2017

Aysen Ataseven, çeşitli uluslararası pazar araştırma şirketlerindeki 10 yıllık deneyiminin ardından, 2014'ten bu yana bağımsız araştırma profesyoneli olarak çalışmakta ve İNGEV'e seçili araştırma projelerinde destek vermektedir.

E. Fuat Keyman, İstanbul Politikalar Merkezi Direktörü ve Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesidir.

İstanbul Politikalar Merkezi Hakkında

İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) demokratikleşmeden iklim değişikliğine, transatlantik ilişkilerden çatışma analizi ve çözümüne kadar, önemli siyasal ve sosyal konularda uzmanlığa sahip, çalışmalarını küresel düzeyde sürdüren bir politika araştırma kuruluşudur. İPM araştırma çalışmalarını üç ana başlık altında yürütmektedir: İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi, Demokratikleşme ve Kurumsal Reform, Çatışma Çözümü ve Arabuluculuk. İPM, 10 yılı aşkın süredir, karar alıcılara, kanaat önderlerine ve paydaşlara uzmanlık alanına giren konularda tarafsız analiz ve yenilikçi politika önerilerinde bulunmaktadır. Sabancı Üniversitesi'nin önemli araştırma kurumlarından olan İPM akademik çalışmaları da desteklemektedir. Merkez, genç akademisyen ve politika araştırmacılarına çeşitli programları aracılığıyla olanaklar sunmaktadır.

YÖNETİCİ ÖZETİ

15 Temmuz 2017 Darbe Girişimi, Türkiye’de “güçlü devlet” düşüncesinin sadece retorik düzeyde geçerli olduğunu göstermiştir.¹ Kalkışma ile güçlü devletin ne kadar içine sızılabilir ve içeriden ele geçirilebilecek zayıflıkta olduğunu ortaya çıkartmıştır. Diğer taraftan da, en az “zayıf devlet sorunu” kadar önemli olan ve son zamanlarda giderek derinleşen aşırı “kutuplaşma sorunu”nun ve çatışma-güvensizlik ortamının da darbe için uygun zemini hazırladığı unutulmamalıdır.

Bu raporda, toplumsal barışın yeniden inşası boyutuna odaklanılmış ve “barış inşası-insani gelişme ilişkisi” üzerinden öneriler geliştirmeye çalışılmıştır. İnsani Gelişme Vakfı’nın hazırladığı Türkiye’de “İnsani Gelişme Endeksi” verilerine bakarak, toplumsal barışın yeniden inşası için insani gelişme alanının önemini altı çizilmiş, çözüm ve uzlaşma için öneriler sunulmuştur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’nin insani gelişme ölçümünde benimsediği kavramsal çerçeve esas alınarak, bireysel deneyimlere dayalı bir kapsam ile saha çalışması verilerine dayalı olarak İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV) tarafından üretilen İnsani Gelişim Endeksi-Kamuoyu (İGE-K)’nda, Türkiye geneli için ulaşılan endeks değeri (100 üzerinden 59,3), Türkiye’de insani gelişim düzeyinin geliştirmeye açık ve orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçları, Türkiye’de insani gelişme ilerlemek için, eğitim ve ekonomik yeterlilik gibi temel alanlarında iyileştirmeye ihtiyaç olduğunu ortaya koyuyor. Bu bağlamda nitelikli eğitime adil erişim, sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilerek ekonomik güvenliğin sağlanması ve gelir dağılımı adaletini sağlayacak yapısal mali düzenlemelerin yapılması gerekli görünüyor. Adalet sistemine güvenin tesis edilmesi de bir diğer önemli konu olarak orta çıkıyor. Ek olarak, kamunun fırsat eşitliğini düzenleyici, katılımcılığı teşvik edici bir rol üstlenmesine ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki belirgin eşitsizliği giderecek tedbirler almasına ihtiyaç olduğu anlaşılıyor. Toplumun din, mezhep ve etnik kimlik farklılıklarına yönelik yüksek toleransı ve gerek gördüğünde sergilediği temkinli tutum ise, atılacak adımlar için, toplumsal zeminin sağlam olduğuna işaret ediyor.

¹ Bu rapor İstanbul Politikalar Merkezi Çatışma Çözümü ve Arbuluculuk Programı tarafından yürütülmekte olan Darbe Girişimi Sonrası Çatışma Çözümü ve Demokrasi Fırsatları Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

BAŞLANGIÇ VE ÇERÇEVE

15 Temmuz Darbe Girişimi, Türkiye’de “güçlü devlet” düşüncesinin sadece retorik düzeyde geçerli olduğunu göstermiştir. Kalkışma ile güçlü devletin ne kadar içine sızılabilir ve içeriden ele geçirilebilecek zayıflıkta olduğunu ortaya çıkartmıştır. Diğer taraftan da, en az “zayıf devlet sorunu” kadar önemli olan ve son zamanlarda giderek derinleşen aşırı “kutuplaşma sorunu”nun ve çatışma-güvensizlik ortamının da darbe için uygun zemini hazırladığı unutulmamalıdır. Bu bağlamda, ülkenin bir bütün olarak karşı çıkarak başarısız kıldığı darbe girişiminden alınacak temel dersin şu olduğunu önerebiliriz: yönetim düzeyinde, devletin, hem anlayış, hem de kurumsal anlamda, yeniden inşası başarılı bir biçimde gerçekleştirilmeden ve toplumsal ilişkiler ve yaşam düzeyinde de, kutuplaşma ve çatışma-güvensizlik sorunlarına kalıcı çözüm bulunmadan, Türkiye’nin darbelere ve demokrasi dışı müdahalelere karşı kırılğan yapısı devam edecektir.

Özellikle bugün, Türkiye’nin sınırlarında yaşanan ve ülkemizin varlığına ve bütünlüğüne çok ciddi güvenlik riskleri oluşturan siyasi istikrarsızlık, terör, iç savaş ve çökmüş devlet sorunları göz önüne alındığı zaman, devletin yeniden inşası ile toplumsal barışın yeniden inşasının eş zamanlı ve geciktirilmeden gerçekleştirilmesinin önemi çok daha artmaktadır. Bölgesel çalkantı ve istikrarsızlık döneminde yapılan kalkışma ve darbe girişimi, vurgulamalıyız ki, devletin ve toplumsal barışın yeniden inşasının ülkemizin bugünü ve yarını için olmazsa olmaz koşul olduğunu çok açık bir biçimde ortaya çıkartmıştır.

Bu raporda, toplumsal barışın yeniden inşası boyutuna odaklanılmış ve “barış inşası-insani gelişme ilişkisi” üzerinden öneriler geliştirmeye çalışılmıştır. İnsani Gelişme Vakfı’nın hazırladığı Türkiye’de “İnsani Gelişme Endeksi” verilerine bakarak, toplumsal barışın yeniden inşası için insani gelişme alanının öneminin altı çizilmiş, çözüm ve uzlaşma için öneriler sunulmuştur.

Son yıllarda, çatışma yaşanan alanlarda uzlaşma ve barış inşası olasılığı üzerine yapılan çalışmalarda ve araştırmalarda, insani güvenlik ve insani gelişme kavramlarının önemi vurgulanmaktadır. Uzlaşma ve Barış olasılığının gerçekleşmesi ve sürdürülebilir olmasının ön koşulu, “insan-merkezli çözüm” arayışlarıdır. İnsan-merkezli olmayan çatışma çözümü ve uzlaşma arayışlarının başarılı olmadığı, hem karşılaştırmalı örneklerde, hem de ülkemizde yaşadığımız, etnik çatışmanın, terörün ve genel anlamda Kürt Sorunun

çözümüne dönük olarak uygulamaya sokulan “Çözüm Süreci”nin bitimi ve arkasından hızla gelişen çatışma ortamında görülebilir. “İnsani Güvenlik” ve “İnsani Gelişme” alanlarına odaklanmayan ve “insan-merkezli” olarak geliştirilmeyen çatışma çözümü ve uzlaşma arayışları başarılı olamamaktadır. 2013-2015 döneminde yaşanan Çözüm Süreci’nin bitimiyle başlayan ve 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra hızla yükselen çatışma, şiddet ve terör ortamı, insan-merkezli çözüm ve uzlaşma anlayışının ne kadar önemli ve yararlı olduğunu göstermiştir.

İnsani güvenlik ve insani gelişme aynı kavramlar ve alanlar olmasa da, aralarındaki ilişki, ikisinin de ortak payda olarak kabul ettikleri felsefi ve ahlaki bir ilkedен doğmaktadır: insanlar, özgür ve onurlu, yoksulluk, yoksunluk ve umutsuzluktan arınmış yaşama hakkına sahiptirler. İnsani güvenlik ve insani gelişme alanlarında başarılı performans gösteren toplumlarda, insanlar potansiyellerini geliştirebilirler, birbirlerine güven duyarlar ve yaşadıkları çevrenin ve toplumun sorunlarına çözüm için çalışabilirler. İnsan-temelli yaklaşım, güvenlik, kalkınma ve barış arasındaki ilişki-selliği ön plana çıkartır.

Çatışma, şiddet, korku ortamının ortadan kaldırılması, insani gelişme ve insani güvenlik alanlarında olumlu gelişmelerin hükümet ve devlet tarafından uygulamaya sokulmasını gerekli kılar. Sivil toplumun bu alanlardaki önemli rolü bundan sonra başlar. Bu bağlamda, gerek fiziki, kültürel, -psikolojik boyutları içinde çok-boyutlu şiddet ortamının; gerek korku ve umutsuzluk duygusunun ve varsa, çatışmanın yaşandığı coğrafya ile ülkenin gerisi arasındaki bölgesel eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, çatışma çözümü ve uzlaşma için gerekli olan toplumsal barışın yeniden inşası sürecinin başarılı olabilmesi için en önemli kıstaslardır.

Bu temelde bakıldığı zaman, Çözüm Süreci’nin bitiminden ve 7 Haziran 2015 seçimlerinden bugüne kadar, “Hendek Savaşları” ya da “Şehir Savaşları” adı altında yaşanan çatışma, şiddet ve terör ortamının bitirilmesi ve barışın yeniden inşası için, “insani gelişme” alanı üzerine odaklanması gerekmektedir. Çünkü Hendek ya da Şehir Savaşlarının, şiddet ve terör eylemlerinin yaşandığı bölgeler, diğer bir deyişle, Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri, Türkiye’nin, insani güvenlik temelinde en güvensiz, bölgesel eşitsizlik temelinde en geri kalmış ve insani gelişme temelinde en az gelişmiş coğrafyalardır. Bu raporda, İnsani Gelişme Endeksi içinde, bu sorunu -rakamlarla göstereceğiz.

15 Temmuz darbe girişimi, çatışma, şiddet, terör ortamından beslenmiştir. Buna karşın, unutulmamalıdır ki, gerek çatışma, şiddet, terör ortamından en fazla zararı gören, gerekse de bölgesel eşitsizliğin en fazla ve insani güvenlik ve gelişmenin en az seviyede olduğu bir coğrafyada yaşayan Kürt vatandaşlarımız, 15 Temmuz darbe girişime karşı çıkmışlar ve kalkışmaya karşı güçlü bir tavır almışlardır. Kürt vatandaşlarımız, aynı zamanda, Hendek ya da Şehir savaşlarına da karşı durmuşlar ve tavır almışlardır. Çözüm Sürecine de destek vermişlerdir.

Çözüm Sürecine destek veren, Hendek ya da Şehir Savaşlarına tavır koyan ve karşı çıkan ve 15 Temmuz Darbe Girişimine karşı dik duran Kürt vatandaşlarımızın insani gelişme ve insani güvenlik sorunlarına çözüm bulmak, bölgesel eşitsizliği ortan kaldırmak ve toplumsal barışın ve uzlaşmanın yeniden inşası için gerekli adımları atmak AK Parti Hükümeti'nin ve devletin "ahlaki ve siyasi sorumluluğu"dur. Bu rapor da, başta hükümet ve devlet olmak üzere, karar vericilere, toplumsal barışın yeniden inşası için insani gelişme alanında hangi adımların atılması gerektiğini önermek amacını taşımaktadır.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI İLE TÜRKİYE'DE İNSANI GELİŞME

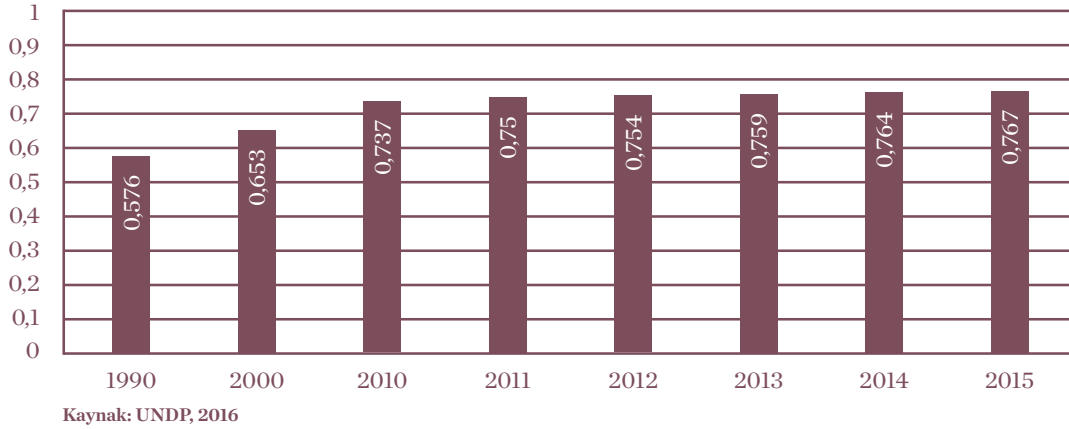
GİRİŞ: İNSANI GELİŞİMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ İÇİN KISA BİR HATIRLATMA VE TÜRKİYE'NİN DURUMU²

İnsani gelişme milli gelir dışında bir refah göstergesi olarak, gelir ile birlikte eğitim, sağlık ve iyi yaşam standartlarını içeren çok boyutlu bir kavramdır. İnsanların içinde bulunduğu ekonomilerin zenginliğinden öte, insan hayatının zenginleşmesiyle ilgili bir kavram olan insani gelişme, insanların kendilerine ve sahip oldukları fırsatlara odaklanır.

İnsani gelişme kavramı, ilk kez İnsani Gelişme Endeksi başlığı ile Pakistanlı ekonomist Mahbub ul Haq tarafından 1990 yılında çeşitli bileşenlere dayalı olarak ülkeler düzeyinde oluşturulmuştur. Ülke düzeyinde veri derlenen ve 1990'dan bu yana açıklanan İnsani Gelişme Endeksi, bazı hesaplama değişiklikleri ile günümüze kadar Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından açıklana gelmektedir.

Endeksin sonuçları yıllar itibarıyla incelendiğinde Norveç, Avustralya, İsviçre, Danimarka, Hollanda, Almanya, İrlanda, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın genel olarak ön sıralarda yer aldığı gözlenmektedir. Türkiye'nin ise 1990'dan bu yana insani gelişme endeksindeki skoru sürekli bir artış eğilimindedir. Ancak bu artış eğilimi ülke sıralamaları açısından fazla etkili olamamıştır. Türkiye, insani gelişme endeksinde 188 ülke arasında 71'inci sırada yer almıştır.³

Figür 1: İnsani Gelişme Endeksi – Türkiye (1990-2015)

2 İNGEV, İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler (İGE-İ) Çalışma Raporu”, İNGEV Yayınları, 2016 çalışmasından özetlenmiştir.

3 “İnsani Gelişme Raporu”, UNDP, 2016, erişim tarihi: 19 Mart 2017, <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2016-human-development-everyone>

YAKLAŞIM: İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ-KAMUOYU: BİREYSEL DENEYİMLERE DAYALI İNSANİ GELİŞİM ÖLÇÜMÜ

İGE-K Yaklaşımı ve Çerçeve

İnsani gelişim kavramının kapsamı yıllar içinde gelişen ve genişleyen bir çerçeve içinde ele alınmaktadır. UNDP İnsani Gelişme Rapor Ofisi, 2016 yılı için endeksin çevresel sürdürülebilirlik, cinsiyet eşitliği, insani güvenlik gibi konuları da yansıtacak şekilde nasıl geliştirilebileceği üzerine çalıştıklarını açıklamıştır. İnsani Gelişme Rapor Ofisi Koordinatörü Selim Jahan, gelecekteki insani gelişimin sadece niceliksel ölçütlerle değil, niteliksel olarak da ele alınmasının mecburi olduğunu görüşünü dile getirmiştir.⁴

UNDP'nin 2015 İnsani Gelişme Raporu'nda yedi ana başlıkta ele alınan insani gelişme bileşenleri, doğrudan geliştirme ve gelişim için koşullar yaratma gücü açısından iki ana eksenle ele alınıyor. İnsani gelişimi doğrudan geliştiren unsurlar, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgili olma ve insana yakışır bir yaşam standardına sahip olmaktır ve bu üç konu, UNDP'nin düzenli olarak resmi istatistiklerle takip ettiği göstergelerdir. İnsani gelişim için koşullar yaratan unsurlar ise sosyal yaşama ve toplum yaşamına katılım, çevresel sürdürülebilirlik, insani güvenlik ve insan hakları, eşitliği ve sosyal adaleti sağlama olarak gruplanmakta ve bu destek unsurlar endeksin ufkunu ortaya koymaktadır.

İnsani Gelişme Endeksi-Kamuooyu (İGE-K) çalışması, resmi istatistik göstergelerin ötesine geçerek, günlük yaşamda insani gelişmeye konu olan alanlarda bireysel deneyimlere dayalı bir kamuoyu endeksi üretmek amacı ile 2016 yılında İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV) tarafından gerçekleştirildi. Bildiğimiz kadarı ile dünyada da ilk sayılabilecek bu deneme, bireylerin kendi kişisel deneyimleri ile insani gelişimin kavramsal çerçevesini birleştiren bir endeks yaratmayı amaçlıyor. Böylece çalışma makro istatistik veriye göre değil, bireyin hayat deneyimine göre insani gelişmeyi değerlendiriyor. Örneğin genel ölçümde ülkedeki ortalama yaşam süresi önemli bir makro gösterge olarak alınırken, bu çalışmada bireyin sağlık hizmetine erişme konusunda yaşadığı deneyim ölçüme esas oluyor.

Özetle, İGE-K çalışması günlük hayat deneyimi içinde insani gelişme düzeyini ölçmeyi hedeflemektedir.

Araştırma Kapsamı: Referanslar ve Temel Prensipler

İGE-K çalışmasında, araştırma tasarımı UNDP'nin ortaya koyduğu bu çerçeveden hareketle, aşağıdaki prensipler doğrultusunda hazırlanmıştır:

1. İnsani gelişimi UNDP tarafından ortaya konulan kavramsal çerçevede ele alan doğrudan ve dolaylı (insani gelişme için koşullar yaratan) bileşenleri kapsayan bir yaklaşım hazırlanmıştır.
2. Bu bileşenlerin yaşamdaki yansımalarını bireysel düzeyde somutlaştıran, genel duruma yönelik kanaatler yerine bireysel deneyime dayanan öz değerlendirmeye yönelik ifadeler oluşturulmuştur.
3. İfadeler oluşturulurken, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesi gibi, uluslararası sözleşmelerdeki hak tanımlarından faydalanılmıştır.
4. TÜİK Yaşam Koşulları Araştırması'nda takip edilen konut ve barınma yaklaşımından faydalanılmıştır.
5. UNDP'nin insani gelişim endeksinin geleceği hakkındaki vizyonuna paralel olarak, insani gelişime konu olan imkânların niceliksel olduğu kadar niteliksel değerini de anlamaya çalışan ifadeler oluşturulmuştur.
6. Soru formunun tasarımında, insani gelişimde konu olan dokuz ana bileşen, sağlık, eğitim, bireysel ekonomi, barınma, toplumsal katılım, insani güvenlik, sosyal adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal hayat olarak belirlenmiştir.
7. Bu bileşenlerin her birisi için, bileşenin doğasına uygun olacak şekilde, "erişim", "nitelik" ve "hak" temaları çerçevesinde ifadeler hazırlanmıştır. Bununla birlikte deneyim yaşanma oranı düşük olabilecek belli unsurlarda "bireysel yaşantınızı düşünerek" vurgusu ile "Mahkemeye işlem düşse adalet yerini bulur" gibi, beklentilerden hareketle cevaplanacak az sayıda da olsa kanaate dayalı unsur da kapsamda yer almaktadır.
8. Soru formunda yer alan unsurlar tasarlanırken insani gelişimin birey odaklı kavramsal çerçevesine sadık kalacak şekilde, aile ya da topluluğa yönelik değil, bireye ve bireysel deneyimlere odaklanan bir yaklaşım benimsenmiştir.

⁴ Selim Jahan, "Measuring Human Development in the Future", *UNDP Human Development Reports*, 1 Haziran 2016, erişim tarihi: 21 Mart 2017, <http://hdr.undp.org/en/content/measuring-human-development-future>,

9. Her ne kadar sorgu unsurları belirlenirken, “deneyim” ön planda tutulsa da, yapılan değerlendirmelerde bireysel kavrayış ve yargılara dayalı bir sübjektivite elbette söz konusudur. Örneğin, “temiz suya erişim” konusu değerlendirilirken, katılımcıların her birinin bu kavramdan aynı şeyi anladığından emin olamayız. Aynı şekilde, “istenilen seviyeye kadar eğitim almak” konusunda istenilen seviyenin eşiği, kaçınılmaz olarak öznel bir değerlendirme olacaktır. Bu sebeple, verilen cevapların gerçek durum ile tam bir tutarlılık içinde olmadığı durumlar da ortaya çıkabilir. Ancak beklenti ve durum tespiti açısından, kamuoyunun “bireysel deneyimlerden” hareketle yaptığı değerlendirmeye işaret edecektir.

Araştırma kapsamı içinde yer alan insani gelişimin 9 alt bileşeni özetle aşağıdaki gibidir:

1. Sağlık
2. Eğitim
3. Ekonomik Durum

4. Barınma
5. Demokrasi
6. İnsan Hakları ve Güvenlik
7. Eşitlik ve Sosyal Adalet
8. Çevresel Sürdürülebilirlik
9. Sosyal Hayat

Araştırma Tasarımı: Örneklem, Yöntem ve Zamanlama

Örneklem planını hazırlarken tabakalı örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Buna göre İBBS 2. Düzey’de 26 alt bölgeyi temsil edecek 27 il seçilmiştir. Örneklem dağılımı, alt bölgelerin nüfus oranları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Seçilen 27 ilde, 18 yaş üstü kadın ve erkeklerle toplam 1660 görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 27 ilde ve toplam 320 ilçede yaşayan kişiler ile görüşülmüştür. İlçe dağılımları, rastlantısal olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan iller ve görüşme adetleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

TABLO 1: ÖRNEKLEM PLANI

Bölge Kodu	Bölge İsmi	İller	Görüşme Adedi (N)	Bölge Toplam (N)	Bölge (%)
TR1	İstanbul	İstanbul	317	317	19%
TR2	Batı Marmara	Tekirdağ	39	75	5%
		Balıkesir	36		
TR3	Ege	İzmir	89	210	13%
		Aydın	59		
		Manisa	62		
TR4	Doğu Marmara	Bursa	86	163	10%
		Kocaeli	77		
TR5	Batı Anadolu	Ankara	112	163	10%
		Konya	51		
TR6	Akdeniz	Antalya	66	212	13%
		Adana	79		
		Hatay	67		
TR7	Orta Anadolu	Kırıkkale	33	81	5%
		Kayseri	48		
TR8	Batı Karadeniz	Zonguldak	19	93	6%
		Kastamonu	17		
		Samsun	57		
TR9	Doğu Karadeniz	Trabzon	57	57	3%
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum	21	45	3%
		Ağrı	24		
TRB	Ortadoğu Anadolu	Malatya	34	76	5%
		Van	42		
TRC	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep	51	168	10%
		Şanlıurfa	39		
		Diyarbakır	36		
		Mardin	42		
TOPLAM			1660	1660	100%

Araştırma bulgularının hata payı, %95 güven aralığında +/- % 2,41, yüzde 99 güven aralığında +/- % 3,17'dir. (Hata payları 18 yaş üstü nüfus temel alınarak hesaplanmıştır.)

Araştırma bilgisayar destekli telefon görüşmeleri (CATI) yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, seçilen iller için demografik dağılım (yaş, cinsiyet, eğitim durumu) oranları takip edilerek (takip kotası ile) gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, Türkiye geneli yaş ve cinsiyet dağılımına göre ağırlıklandırılarak analiz edilmiştir. Görüşmeler 3 Ekim- 15 Kasım 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Analizler: Veri Puanlama ve Endeks Hesaplama Yöntemi

Veri Puanlama Sistemi

Araştırmada 0 ile 100 arasında bir endekse ulaşmak hedeflenmiştir. Bu sebeple veriler 0 ile 100 arasında puanlandırılmıştır.

Endeks Hesaplama Yöntemi

İGE-K kademeli olarak hesaplanmıştır. Öncelikle, tüm unsurlarla yapılan faktör analizi sonucunda, yaklaşımda belirlenen 9 faktöre ulaşılmış, böylece bileşenlerin 9 boyutta açıklayıcı şekilde gruplanmış olduğu faktör analizi ile doğrulanmıştır. Belirlenen - ve faktör analizi ile teyit edilen- insani gelişimin 9 bileşenin her birisi için, bu bileşenlerin alt unsurlarının görüşme bazında aritmetik ortalamasından, alt bileşen endeksleri oluşturulmuştur. Daha sonra 9 bileşenin alt endekslerinin yine görüşme bazında aritmetik ortalaması ile İnsani Gelişim Endeksi-Kamuoyu (İGE-K)

oluşturulmuştur. Alt bileşenlerin her birisi, endekse eş düzeyde etki etmektedir. Gerek İGE-K gerekse alt endekslerin ortalamalarının görüşme bazında hesaplanarak genel ortalamaya ulaşılması, her bir endeks ortalamasının genel içindeki dağılımlarının da incelenmesine imkân tanımıştır. Çalışmaya dâhil olan bireylerin endeks ortalamaları, her bir endeks için ayrı ayrı en yüksekte en düşüğe göre sıralanmış, sonrasında yüzde 20'lik dilimlere göre gruplanmıştır. Böylece her bir endeksin genel bazda incelenmesinin yanı sıra yüzde 20'lik dilimlerdeki ortalamaların da değerlendirilmesi mümkün olmuştur.

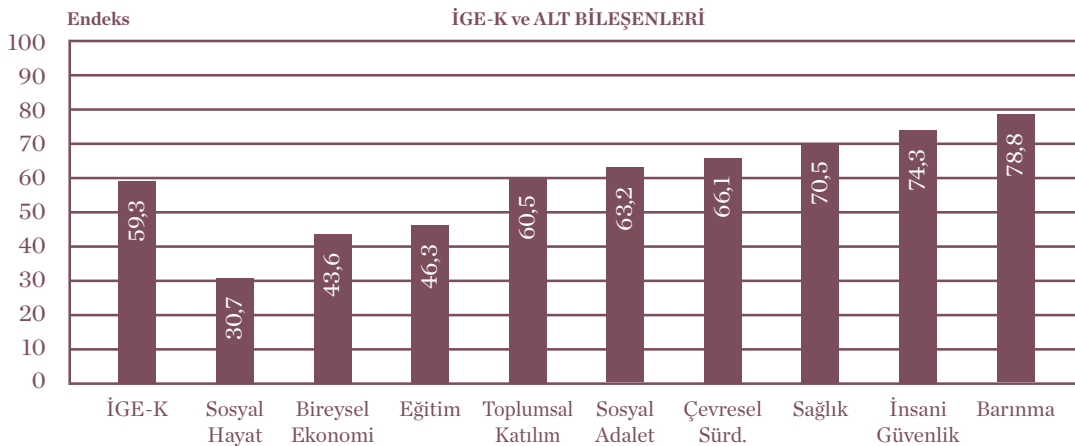
ARAŞTIRMANIN TEMEL BULGULARI

Türkiye'de İnsani Gelişim Deneyiminin Genel Görünümü

Türkiye'deki bireylerin insani gelişim konusunda sahip olduğu imkân ve fırsatları, yaşanan deneyime dayalı olarak tespit etmek üzere tasarlanan araştırmanın sonuçları, Türkiye'de insani gelişim düzeyinin geliştirmeye açık, orta düzey bir seviyede olduğunu göstermektedir. Hesaplanan İGE-K değeri 0-100 arasında 59,3 olmuştur.

Endeks, alt bileşenleri bazında incelendiğinde en yüksek skor alan bileşenler, barınma (78,8), insani güvenlik (74,3) ve sağlık (70,5) olmuştur. Bireysel ekonomi (43,6) ve eğitim (46,3) bileşenlerinin ise 50 puan seviyesinin altında değer aldığı gözlenmektedir. Toplumsal katılım bileşeni 60,5, sosyal adalet bileşeni 63,2, çevresel sürdürülebilirlik bileşeni 66,1, sosyal aktivite sıklığından hareketle hesaplanan sosyal hayat skoru ise 30,7 olmuştur.

Figür 2: İnsani Gelişim Kamuoyu Endeksi (İGE-K) / Alt Bileşenler

İnsani Gelişimin Temel Göstergelerinde Kamuoyu Deneyimi

Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de bireyler, sağlık hizmetleri ve barınma imkânlarına erişim konusunda belli bir seviyeyi yakalamış, ancak bilgili (eğitilmiş) ve ekonomik açıdan insana yakışan standartlarda hayat sürdürmek için gerekli imkânlara yeterli düzeyde ulaşamamışlardır.

Bireysel Ekonomik Durum

Araştırma bulguları, ekonomik açıdan bireylerin kendilerini güvende hissetmediklerini ortaya koymaktadır. Bireyler ancak temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli ve sınırlı ekonomik güce sahip (55,3) görünmektedir. Ancak işsizlik/ekonomik kriz/hastalık gibi olağanüstü durumlar söz konusu olduğunda, geçimlerini sağlayamayacak durumda oldukları(47,3) anlaşılmaktadır. İlâveten, ileri yaşlardaki ekonomik durumları hakkında da kendilerini güvende hissetmemektedirler (40,9).

Peki, söz konusu ekonomik yetersizlik ve güvensizliğin altında yatan dinamikler nelerdir? Bu soruya araştırma verileri içinde cevap aradığımızda, eğitim durumu ile ekonomik durum arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, eğitimin, insani gelişimin temel bileşenleri içinde belirleyici bir öneme sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İşte bu kritik insani gelişim bileşeni, yani eğitim, Türkiye kamuoyu genelinde temel göstergeler içinde en düşük değer alan ikinci alt endekstir (46,3). İncelenen 9 alt bileşen içinde ise en düşük üçüncü alt endekstir.

Eğitim

Eğitim alt endeksi, kuşaklar içinde iyileşme eğilimi gösterse de eğitimin niteliğine yönelik değerlendirmeler genel olarak düşük (40 puan bandında) skorlar almıştır. Genç yaş grubunda (18-34 yaş aralığı) eğitim alt endeksi orta yaşlara (35-49) ve ileri yaşlara (50+) göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Bununla birlikte, alınan eğitimin niteliği (meslek kazandırma, eğitim hayatı boyunca ulaşılan rehberlik, kişisel yeteneklerin gelişimi) konusunda genç yaş grubun yaptığı değerlendirmeler hala oldukça düşük (40 puan bandında) seviyededir. Beklenen şekilde, okullaşma yılı arttıkça eğitim alt endeksi de yükselmektedir. Ancak üniversite ve üzeri eğitim seviyesine ulaşmış kişilerde dahi, özellikle kişisel yetenekleri geliştirmesi (47,7) ve okul yıllarında mesleki rehberliğe ulaşma (53,6) açısından alınan eğitimin niteliği yetersiz bulunmaktadır.

Sağlık Hizmetleri ve Barınma

İnsani gelişimin diğer temel göstergelerinden sağlık (70,5) ve barınma (78,8) alanlarında ise 70 puan bandında, genel olarak olumlu değerlendirmeler yapılmıştır.

İnsani Gelişim için Koşullar Yaratan Göstergelerde Kamuoyu Deneyimi

Teorik açıdan insani gelişme koşullarını hazırlayan bileşenler olarak kabul edilen, toplumsal katılım (60,5), sosyal adalet (63,2), çevresel sürdürülebilirlik (66,1) ve insani güvenlik (74,3) konularında skor seviyeleri – sosyal hayat (30,7) hariç- 100 üzerinden 60-70 puan bandında olmuştur.

Araştırma kapsamında, toplumsal katılım başlığı altında sorgulanan unsurlar, karar alma süreçlerine katılım, ifade özgürlüğü, örgütlü toplumun parçası olma, yönetim ve haber alma özgürlüğü açısından beş alt başlıkta incelenebilir.

Toplumsal Katılımcılık

Bireyler hayatlarını etkileyen konularda karar alma süreçlerine katılım (75,0) ve hür irade ile oy kullanma (75,9) konusunda olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü konusunda ise, görüşlerini her yerde özgürce ifade etme (66,9) konusunda kısmi bir çekingenlik olsa da, görüşlerini ifade ettiği için baskıya uğramaktan endişe edilmediği (88,4) anlaşılmaktadır. Bu endişesizlik hali, Doğu Karadeniz (97,4) ve Batı Karadeniz’de (94,6) en yüksek, Ortadoğu Anadolu (76,8) ve Güneydoğu Anadolu (80,5) bölgelerinde en düşük seviyede olmakla birlikte, tüm bölgelerde 75 puanın üzerinde skorlar alan, demografik açıdan da farklılaşmayan ortak bir değerlendirmedir. Baskı görmek konusundaki genel endişesizliğe rağmen görüşlerini her yerde özgürce ifade etme konusundaki düşük skorlar, saha çalışmasının 15 Temmuz’un hemen arkasından yapıldığı dikkate alındığında, temkinli olunan, bir otokontrol halini düşündürüyor. Düşüncelerini her yerde özgürce ifade etme unsurundaki sonuçlar detaylı olarak incelendiğinde, eğitim seviyesi yükseldikçe ifade etme skorunun azalma eğiliminde olduğu ve üniversite ve üzeri eğitimli kesimde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu görülüyor. Aynı unsura ait skorlar bölgesel olarak incelendiğinde ise, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde (54,6) bu skorun diğer bölgelerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu görülüyor.

Örgütlü Toplumun Parçası Olma

Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de toplumsal örgütlenmenin düşük seviyede, %18 oranında, olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle gençlerin (%12,7) ve kadınların (%12,5) dernek, vakıf, sivil toplum kuruluşu veya siyasi parti yolu ile örgütlenme düzeyi oldukça düşüktür. Bu noktada “Menfaatlerimi korumak amacıyla dernek, sendika, parti, sivil toplum kuruluşları gibi birliklere katılma serbestliğim var” unsurundaki 50 puan bandındaki (57,0) değerlendirmeler, bu durumu açıklar niteliktedir.

Araştırma bulguları, toplumsal katılımcılığın, kamusal açıdan da teşvik edilmediğine işaret etmektedir. Yaşam alanlarında yapılacak kamusal projelerde vatandaşlardan fikir alınması konusunda oldukça düşük olan skor (33,3), kamudan bilgi alma hakkının sınırlı düzeyde (61,0) kullanılabilmesine işaret eden değerlendirmeler ve örgütlenme serbestliğinin düşük düzeyde hissedilmesi (57,0), kamunun toplumsal katılımcılığı sağlama-daki performansı hakkında fikir verici sonuçlardır.

Haber Alma Özgürlüğü

Televizyon, radyo, gazete, internet gibi mecralardan özgürce haber alma konusunda olumlu kabul edilebilecek (70,2) bir skor söz konusu olsa da, alınan haberlerin doğruluğuna güven (46,9) oldukça düşük seviyededir. Bu noktada da yine haber alma özgürlüğü açısından bir “nitelik” sorunu ile karşı karşıya olunduğu anlaşılmaktadır.

İnsani Güvenlik

İnsani gelişime koşullar yaratan bir diğer alt bileşen olarak incelenen “İnsani Güvenlik” bileşeni, insan haklarına dayalı deneyim ve değerlendirmeler ile güvenlik unsurlarının toplamından oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Sorgulanan 9 alt bileşen içinde en yüksek skor alan ikinci bileşen, destekleyici bileşenler içinde ise en yüksek skor alan bileşen insani güvenlik(74,3) olmuştur.

Toplumsal Tolerans ve Bireysel Özgürlükler

Araştırma genelinde, insan haklarına dayalı toplumsal deneyimler ile toplumsal toleransa işaret eden yüksek (80 puan ve üzerinde) skorlar dikkat çekicidir. Komşularla ilişkilerde farklı yaşam tarzlarını normal karşılamak(84,9) ile mahallede ve işte/okulda dil, din, etnik köken yüzünden ayrımcılık yaşamamak (83,3) konularında yüksek skorlarla ifade edilen olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. Bu ifadeler araştırma içinde sorgulanan 61 unsur içinde en yüksek değer alan unsurlar olmuştur.

Aynı şekilde bireysel hayata yön veren seçimlerde özgür olmak (82,4) ve inançlarına uygun yaşama özgürlüğü (83,3) konularında yüksek skorlarla olumlu değerlendirmeler yapılmıştır.

Bireysel özgürlük alanlarındaki bu olumlu tablo ve farklı yaşam tarzlarına yönelik toplumsal toleransı işaret eden sonuçlara rağmen, istenilen yaşam tarzını yaşamakta bir engelle karşılaşmamak konusunda nispeten daha olumsuz (68,3) bir değerlendirme yapılması ise ilginçtir. “İstediğim yaşam tarzına uygun yaşamak konusunda herhangi bir engelle karşılaşmıyorum” unsuruna ait sonuçlar detaylı olarak incelendiğinde, gelir seviyesi düşüğe unsur skorunun da düşme eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Bölgesel olarak incelendiğinde ise, bu unsurdaki Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin (56,9) diğer bölgelere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük skor aldığı görülmektedir.

Asayişe Dayalı Güvenlik

Aynı boyut altında incelenen asayişe dayalı güvenlik konularında ise, özellikle terör tehlikesine karşı (49,9) belirgin bir endişe yaşandığı görülmektedir. Can ve mal güvenliği açısından da, 100 üzerinden 60 puan bandındaki skor (64,0) araştırmanın yapıldığı dönemdeki tedirgin ruh halinin yansıması olarak yorumlanabilir.

Sosyal Adalet

İnsani gelişime koşullar yaratan bir diğer alt bileşen olarak incelenen “Sosyal Adalet” kapsamında ele alınan konular, mahkemelere güven, örgütlenme serbestliği, mültecilere karşı yaklaşım ve seyahat imkânı olmuştur. Bu boyut içinde en dikkat çekici veri, adalet sistemine güvenin (54,0) oldukça düşük olduğudur. Benzer şekilde, örgütlenme serbestliğinin de sınırlı düzeyde hissedildiği anlaşılmaktadır. (57,0) Mültecilerle birlikte yaşamak konusundaki skor seviyesi ise (66,2) bu konudaki kısmi isteksizliğe rağmen katı ve kapalı bir duruşun da olmadığını ifade etmektedir.

Çevresel Sürdürülebilirlik

Çevresel sürdürülebilirlik başlığı altında incelenen temiz hava (65,7), temiz su (69,3) ve doğal gıdalara erişim (60,9) 60 puan bandında, kamusal kararların doğal dengeyi gözeterek alınması (57,0) ise 50 puan bandında skorlar almıştır.

Fırsat Eşitliği Açısından Türkiye’de İnsani Gelişimin Durumu

İnsani gelişme konusunda deneyime dayalı fırsat eşitliğini ortaya çıkarmak için, yüzde yirmilik dilimlerde ortalama skorlar incelendiğinde, bireysel ekonomi, eğitim ve sosyal

hayat alanlarında en yüksek skorlara sahip birinci %20'lik dilim ile en düşük skorlara sahip beşinci %20'lik dilimde ortalama skorlar arasındaki farkın 10 kata kadar çıktığı görülmektedir. Bu durum, deneyim temelli bir araştırma tasarlandığından, söz konusu alanlarda, toplumun farklı kesimlerindeki fırsat eşitsizliğine işaret etmektedir. Eğitim, eğitimle yüksek düzeyde ilişkili olan ekonomik durum ve her ikisi ile istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşan sosyal hayat konuları, eş güdümlü olarak eşitsizliğin derinleştiği alanlar olmuştur.

İGE-K genel skorlarında, en yüksek skorlara sahip birinci %20'lik dilim ile en düşük skorlara sahip beşinci %20'lik dilimde ortalama skorlar 2,2 kat daha yüksektir. İGE-K'nın diğer alt endekslerinde 2-3 kat olan bu fark, insani gelişimin temel parametrelerinden eğitim ve bireysel ekonomik durumda 10 kata kadar çıkmaktadır. Bu durum söz konusu alanlardaki eşitsizliğin diğer alanlara göre daha derin olduğunu göstermektedir.

TABLO 2: %20'LİK DİLİMLERDE İGE-K VE ALT BİLEŞENLERİNİN ORTALAMA SKOR DAĞILIMLARI

	TR Geneli	Birinci %20'lik dilim (en yüksek)	İkinci %20'lik dilim	Üçüncü %20'lik dilim	Dördüncü %20'lik dilim	Beşinci %20'lik dilim (en düşük)	Birinci %20'lik dilim / beşinci %20'lik dilim oranı
İGE-K GENEL SKOR	59,3	80,1	68,9	60,4	51,8	37,0	2,2
Sağlık	70,5	98,2	87	75,6	60,2	32,0	3,1
Eğitim	46,3	86,3	64,9	47,4	30,0	9,3	9,3
Bireysel Ekonomi	43,6	86,1	60,0	41,4	25,6	8,4	10,3
Barınma	78,8	97,4	89,9	82	72,2	52,7	1,8
Toplumsal Katılım	60,5	85,9	73,4	63,4	51,0	27,9	3,1
İnsani Güvenlik	74,3	98,1	89,4	79,6	66,4	37,5	2,6
Sosyal Adalet	63,2	93,6	77,4	65,7	51,4	28,1	3,3
Çevresel Sürdür.	66,1	95,5	80,6	68,9	54,4	29,8	3,2
Sosyal Hayat	30,7	60,4	41,3	30,2	20,5	6,2	9,7

Bireysel ekonomik durum konusunda, İGE-K'da gözlenen eşitsizlik düzeyi en yüksek seviyededir. TÜİK tarafından açıklanan⁵eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik grupların, 2014-2015 verileri, alt endeks dağılımlarına paralel ve tamamlar niteliktedir. Buna göre, 2015 yılında hanehalkı kullanılabilir gelirinin, hanehalkı büyüklüğü ve kompozisyonu dikkate alınarak hesaplanan eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilen eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre, en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay %46,5, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay ise %6,1 olmuştur. Buna göre; toplumun en zengin %20'sinin gelirinin en yoksul %20'sinin gelirine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7,6'dır. (Bakınız Tablo 3)

Bireysel ekonomik durum alt endeksinin %20'lik dilimler içerisindeki dağılımı, insanca bir yaşam sürmek için olmazsa olmaz faktörlerden olan bireysel ekonomik yeterlilikten, toplumun %60'ının mahrum olduğunu -kamuoyunun öz değerlendirmesi ile 100 üzerinden 40 puan bandında ve aşağısında skorlar ile gösteriyor.

Eğitim alanında da, bireysel ekonomik duruma paralel olarak, en yüksek skorlara sahip birinci %20'lik dilim, en düşük skorlara sahip beşinci %20'lik dilimden 9,3 kat yüksek skorlara sahiptir. Skor seviyeleri ile bu fark katsayısı birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç şudur: Ülke genelinde hem eğitim alanında sahip olunan imkânlar ve eğitimin niteliği yetersiz düzeydedir, hem de sunulan eğitim fırsatlarının toplum içindeki dağılımı adaletsiz durumdadır.

5 "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2015," TÜİK Haber Bülteni, 21 Eylül, 2016, erişim tarihi: 25 Mart 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaber-Bultenleri.do?id=21584>.

TABLO 3: EŞDEĞER HANEHALKI KULLANILABİLİR FERT GELİRİNE GÖRE SIRALI YÜZDE 20'LİK GRUPLAR, 2014-2015(*)

Yüzde 20'lik fert grupları	2014	2015
İlk % 20 (en düşük)	6,2	6,1
İkinci % 20	10,9	10,7
Üçüncü % 20	15,3	15,2
Dördüncü % 20	21,7	21,5
Beşinci %20 (en yüksek)	45,9	46,5
Toplam	100	100
Gini Katsayısı	0,391	0,397
P80/P20 oranı	7,4	7,6

(*)Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

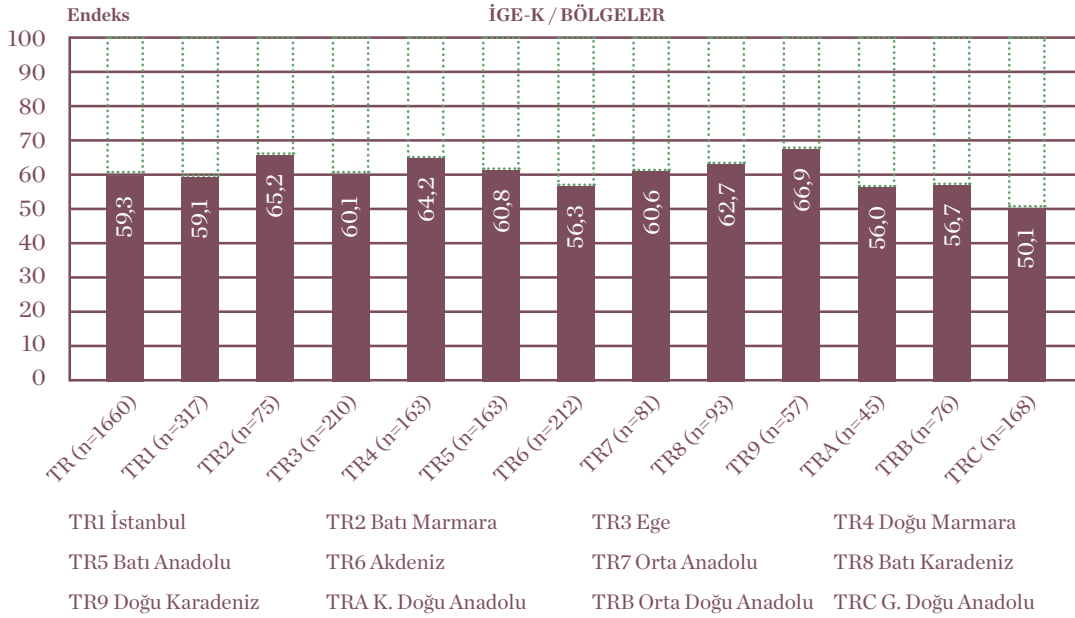
Araştırma sonuçlarına göre, insani gelişim bileşenleri içinde en düşük skor sosyal hayat alanındadır. Bu alan-daki skorların, eğitim ve satın alma gücü ile istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkili olması, skor seviyesini açıklar niteliktedir. Sanatsal faaliyetler, spor faaliyetlerini izlemek, dışarıda yemek ve spor yapmak alanlarındaki sosyal aktivite sıklığından hareketle hesaplanan sosyal hayat alt endeksi, 30 puan bandındadır(30,7). Yüzde yirmilik dilimler içindeki sosyal hayat alt endeksi dağılımı incelendiğinde, en yüksek skorlara sahip birinci %20'lik dilimde, en düşük skorlara sahip beşinci %20'lik dilimden 9,7 kat yüksek skorlar olduğu görül-

mektedir. Kısaca, skor seviyeleri Türkiye'de yukarıda açıklanan bağlamda sosyal hayatın yok denecek kadar az olduğuna, bazı kesimler için ise hiç olmadığına işaret etmektedir.

İnsani Gelişimde Bölgesel Eşitsizlikler

Bölgeler bazında İGE-K genel skorları incelendiğinde, Doğu Karadeniz Bölgesi (66,9) Türkiye genelinin yaklaşık 8 puan üzerinde ve en yüksek puanı alan bölge olarak ön plana çıkmaktadır. En düşük İGE-K skoru ise Türkiye ortalamasının yaklaşık 9 puan altında olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne aittir (50,1).

Figür 3: İnsani Gelişim Kamuyu Endeksi (İGE-K) / Bölgeler

Doğu Karadeniz (66,9), Batı Marmara (65,2) ve Doğu Marmara (64,2) bölgeleri yüksek İGE-K skorları ile diğer bölgelerden ayrılmaktadır. Bu bölgeler diğer bölgelere göre belirgin şekilde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek skorlara sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise, diğer bölgelere göre belirgin şekilde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük skorlara sahip olması ile dikkat çekmektedir.

Bölge bazında İGE-K dağılımını incelemek üzere, %20'lik dilimler, en yüksek, orta ve en düşük skor alan üç gruba indirgenmiş ve bölgesel dağılımlar hesaplanmıştır. Tablo 4'teki, en yüksek ilk %40'lık dilim birinci ve ikinci %20'lik dilimlerin toplamını, üçüncü %20'lik dilim orta grubu ve son %40'lık dilim dördüncü ve beşinci %20'lik dilimlerin toplamını göstermektedir. Bu şekilde üçe indirgenmiş grupların, her bir bölge içindeki dağılımını incelediğinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin %60'ının son %40'lık grupta yer aldığı görülmektedir.

TABLO 4: BÖLGE BAZINDA İGE-K ENDEKSİNİN %20'LİK DİLİMLERDEKİ FREKANS DAĞILIMI

Bölgeler	İlk %40 (1. ve 2. %20'lik dilimde olanların oranı)	Üçüncü %20'de olanların oranı	Son %40 (4.ve 5. %20'lik dilimde olanların oranı)	Genel Toplam	
TR1	İstanbul	40%	20%	40%	100%
TR2	Batı Marmara	56%	16%	28%	100%
TR3	Ege	42%	19%	39%	100%
TR4	Doğu Marmara	54%	17%	29%	100%
TR5	Batı Anadolu	44%	16%	40%	100%
TR6	Akdeniz	31%	26%	43%	100%
TR7	Orta Anadolu	36%	21%	43%	100%
TR8	Batı Karadeniz	47%	25%	28%	100%
TR9	Doğu Karadeniz	67%	12%	21%	100%
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	29%	24%	47%	100%
TRB	Ortadoğu Anadolu	30%	21%	49%	100%
TRC	Güneydoğu Anadolu	20%	20%	60%	100%

İGE-K genelinde ve tüm alt bileşenlerde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki skorların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde diğer bölgelerden düşüktür. Düşük skorlar genel olarak Akdeniz, Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleri için de geçerli olsa da, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde daha belirgin bir durum söz konusudur. Bu bölgenin sonuçları sağlık, eğitim, bireysel ekonomik durum, barınma, insani güvenlik, toplumsal katılım, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal hayat bileşenlerinde diğer bölgelerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür.

İGE-K'nin alt bileşenleri bazında skorlar Türkiye geneli, Güneydoğu Anadolu (TRC) Bölgesi hariç 11 bölgenin ortalaması ve TRC ortalaması Tablo 5'te belirtilmiştir. TRC bölge skorlarının diğer bölgelerin ortalamasından farkı ise "puan farkı" kolonunda gösterilmiştir.

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere, Güneydoğu Anadolu insani gelişmeye konu olan tüm alanlarda, Türkiye genelinin ve diğer bölgelerin gerisindedir. İnsani gelişimin temel göstergeleri kabul edilen üç ana bileşen olan sağlık, eğitim ve ekonomik durum konularında ise, farkın çok daha belirgin olduğu görülmektedir.

TABLO 5: İGE-K VE ALT ENDEKSLERİ İÇİN BÖLGESEL KIYASLAMASI (TRC ÖZELİNDE)

İnsani Gelişimin Alt Endeksleri	Türkiye Geneli (12 Bölge)	TRC Hariç (G.Doğu An. Böl.) 11 Bölgenin Ortalaması	TRC Bölgesi (G.Doğu An.)	Puan Farkı (11 Bölge Ort.- TRC)
İGE- K Genel	59,3	60,8	50,1	10,7
Sağlık	70,5	72,6	57,4	15,2
Eğitim	46,3	47,9	33,6	14,3
Bireysel Ekonomik Durum	43,6	45,7	32,0	13,7
İnsani Güvenlik	74,3	76,2	64,1	12,1
Demokrasi	60,5	62,0	51,4	10,6
Çevresel Sürdürülebilirlik	66,1	67,4	57,7	9,8
Sosyal Hayat	30,7	31,6	23,1	8,5
Barınma	78,8	79,9	73,3	6,5
Sosyal Adalet	63,2	63,7	58,5	5,2
Baz	1660	1492	168	

Çalışmaya konu olan toplam 61 unsur içinde Güneydoğu Anadolu (TRC) Bölgesi'nin diğer bölgelerin ortalama skorundan 15 + puan düşük skor aldığı unsurlar Tablo 6'da belirtilmiştir. Buna göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi günlük beslenme için yeterli miktarda yiyeceğe ulaşma ve doktor ve ilaç masraflarını karşılama durumunda olma gibi temel insani ihtiyaçların karşılanmasında diğer bölgelerden sırasıyla 20 ve 17 puan geride ve 50 puan bandında skorlara sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde insanların, işsizlik, ekonomik kriz, hastalık gibi dar günlerde ekonomik açıdan kendini güvende hissetmek bir yana, barınma, yeme içme gibi temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde gelire dahi sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Buna paralel olarak eğitim konusunda da hem istenilen seviyeye kadar eğitim alma imkânı hem de meslek kazandıracak nitelikte eğitime ulaşma skorları diğer bölgelere kıyasla belirgin şekilde düşüktür. Tüm bu veriler, Güneydoğu Anadolu (TRC) Bölgesi'nde, Türkiye'nin geneline kıyaslandığında, insani gelişme açısından, asgari şartların sağlanmadığını göstermektedir.

TABLO 6: 61 UNSUR İÇİNDE TRC İLE DİĞER 11 BÖLGENİN FARKININ EN YÜKSEK OLDUĞU UNSURLAR VE PUAN FARKLARI

	Türkiye Geneli (12 bölge)	TRC Hariç (G.Doğu An. Böl.) 11 Bölgenin Ortalaması	TRC Bölgesi (G.Doğu An.)	Puan Farkı (11 Bölge Ort.- TRC)
Günlük beslenmem için yeterli miktarda yiyeceğim oluyor.	74,0	76,7	56,5	20
Aldığım eğitim bana geçimimi sağlayacak bir meslek kazandırdı.	44,1	46,1	28,9	17
Hayatımı etkileyecek konularda karar alma süreçlerine katılıyorum.	75,0	77,2	60,2	17
Belediye, hastane, okul, karakol, SGK, vergi dairesi gibi kamu kurumlarında din, mezhep veya etnik kökenim sebebi ile herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum.	73,6	75,5	58,6	17
Doktor, tedavi ve ilaç masraflarımı rahatlıkla karşılıyorum.	69,6	71,6	54,7	17
Hayatımı etkileyecek konularda bilgiye ulaşmak için interneti verimli şekilde kullanabiliyorum.	58,6	60,1	43,3	17
İstediğim seviyeye kadar eğitim almak için gerekli imkânlarım var/oldu.	49,1	51,3	34,6	17
Barınma, yeme, içme gibi temel ihtiyaçlarımı karşılayacak düzeyde gelirim/servetim var.	55,3	57,8	41,3	17
İşsizlik, ekonomik kriz, hastalık gibi dar zamanlarda barınma, yeme içme gibi temel ihtiyaçlarımı karşılayacak yeterli gelirim/ servetim var.	47,3	49,9	33,4	17
Hayatımı etkileyecek konularda doğru zamanda doğru bilgiye ulaşıyorum.	69,3	71,4	56,1	15
Hayatıma yön vermek konusundaki seçimlerimde özgürüm.	82,4	84,5	69,2	15
Geçinmem için yeterli düzeyde çalışma fırsatı/ iş imkânı var.	42,7	44,6	29,6	15
Komşularımın benden farklı bir yaşam tarzına sahip olmasını normal karşılıyorum.	84,9	86,6	71,9	15
Elbiseleri yenilemek için yeterli maddi gücüm var.	48,1	49,7	35,1	15
BAZ	1660	1492	168	

SONUÇ

UNDP tarafından açıklanan İnsani Gelişme Endeksi'nde 2016 yılında, 188 ülke arasında Türkiye 71'inci sırada, orta grup ülkeler arasında yer almaktadır. İNGEV tarafından gerçekleştirilen İnsani Gelişim Endeksi-Kamuoyu (İGE-K)'unda ise 100 üzerinden 59,3'üncü olmuştur. Buna göre, Türkiye'de insani gelişim düzeyi geliştirmeye açık ve orta düzeydedir.

İnsani gelişimin temel üç göstergesinden bireysel ekonomik durum ve eğitimde oldukça düşük, sağlıkta ise kısmen daha başarılı bir performans söz konusudur. Araştırma kapsamında temel bileşenler içinde değerlendirilen barınma konusunda da belli bir standardın yakalandığı anlaşılmaktadır. Araştırma sonuçları, eğitim alanında hem niteliksel bir iyileştirmeye hem de fırsat eşitliğinin sağlanmasına ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buna paralel olarak insana yakışır hayat standartlarını sağlayacak ekonomik yeterliliğin ve ekonomik güvenliğin, gelir dağılımı adaletini gözeterek sağlanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Araştırma sonuçları Türkiye'de farklılıklara yönelik toplumsal toleransın yüksek olduğunu ve hayat seçimleri ve inanç özgürlüğü gibi bireysel özgürlük alanlarında kısıtlanma hissedilmediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, istenilen yaşam tarzında yaşamak konusunda kısmen daha olumsuz değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak bu durumun toplumsal toleranssızlığa veya bireysel özgürlük alanında hissedilen bir kısıtlamaya değil, kısmen ekonomik yetersizliğe ve daha belirgin olarak bölgesel politik dinamiklere has olduğu anlaşılmaktadır.

İfade özgürlüğü konusunda da, baskıya uğramak için endişe duyulmasa da, ki bunun toplumsal toleranstan beslenen ve bireysel deneyimlere dayalı ortak bir değerlendirme olduğu anlaşılmaktadır, düşünceleri her yerde özgürce ifade etme konusunda temkinli bir tutum izlendiği görülmektedir. Bu temkinlilik eğitim seviyesi yükseldikçe artmaktadır ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde diğer bölgelerden belirgin şekilde daha yüksek seviyededir.

Ortaya çıkan bir diğer bulgu da, adalete ve medyadan alınan haberlerin doğruluğuna güvenin yetersiz düzeyde olduğudur.

Türkiye'de kamunun insani gelişmeyi destekleyen koşulların oluşmasında teşvik edici bir rol oynamadığı, aksine örgütlenme serbestliği ve yönetim konusunda düşük bir performans sergilediği görülmektedir.

Özetle, Türkiye'de insani gelişmede ilerlemek için, eğitim ve ekonomik yeterlilik gibi temel alanlarında iyileştirmeye ihtiyaç vardır. Bu bağlamda nitelikli eğitime adil erişim, sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilerek ekonomik güvenliğin sağlanması ve gelir dağılımı adaletini sağlayacak yapısal mali düzenlemeler gerekli görünmektedir. Adalet sistemine güvenin tesis edilmesi de bir diğer önemli konu olmuştur.

İlaveten, kamunun fırsat eşitliğini düzenleyici, katılım-cılığı teşvik edici bir rol üstlenmesine ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki belirgin eşitsizliği giderecek tedbirler almasına ihtiyaç vardır. Toplumun din, mezhep ve etnik kimlik farklılıklarına yönelik yüksek toleransı ve gerek gördüğünde sergilediği temkinli tutum, atılacak adımlar için, sağlam bir zemin oluşturmaktadır.

İSTANBUL POLİTİKALAR MERKEZİ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ KAMPUSU
ISTANBUL POLICY CENTER
AT SABANCI UNIVERSITY

Istanbul Policy Center
Bankalar Caddesi No: 2 Minerva Han 34420
Karaköy, İstanbul TURKEY

+90 212 292 49 39

+90 212 292 49 57

@ ipc@sabanciuniv.edu

w ipc.sabanciuniv.edu

ISBN: 978-605-9178-84-6